

19. YÜZYIL KADIN GIYSİLERİNİN KOL FORMU AÇISINDAN İNCELENMESİ

Emine KOCA¹

Sümeyya EMİROĞLU²

ÖZET

Giysileri tamamlayan en önemli parçalardan biri olan kollar, giyen kişinin kolunu kapatacak şekilde, değişik model ve uzunluklara sahip giysi bölümü olarak tanımlanabilirler. Yeni ve estetiği arama çabaları sonucu süsleme öğelerinin giysilere kazandırdığı görsel etkinin kol formlarına da yansıdığı, çoğu zaman kol formlarının birer süsleme unsuruna dönüştüğü görülebilmektedir. Toplumsal, sosyal, ekonomik, siyasi ve teknolojik anlamda birçok değişimin yaşandığı 19. yüzyılda giyim tarzlarında da önemli ve radikal değişimler olmuştur. Giysi modalarında görülen bu değişimler genellikle silüet özellikleri ile vurgulanmaya çalışılsa da, kol formlarında görülen çeşitliliklerin, dönem moda eğilimlerini belirleyen önemli bir faktör olduğunun dikkate alınması gerekmektedir. 19. yüzyıl kadın giysilerinin kol formlarının tasarımsal açıdan çözülmesinin amaçlandığı bu çalışmada, ilgili literatür taranmış, ulaşılan görsel dokümanlar gruplanarak, söz konusu döneme ait kadın giysileri kronolojik olarak on yıllık periyotlarla ele alınmış, silüet formları belirlenerek, dönemlere özgü kol formlarının biçimsel çizimleri yapılmış ve özellikleri açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışma, kültürel, terminolojik ve sanatsal açıdan kaynak oluşturarak, alana katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Giysi, tasarım, kol, 19.yüzyıl, moda

EXAMINATION OF 19TH CENTURY WOMEN'S CLOTHING IN TERMS OF SLEEVE FORM

ABSTRACT

The sleeve which are one of the most important pieces to complement the clothes can be defined as the section of the garment with different models and lengths to cover the sleeve of the wearer. As a result of the efforts to search the new and aesthetics, it can be seen that the visual effect that the ornamental elements bring to the clothes is reflected in the sleeve forms, and that the sleeve forms often turn into ornament elements. In the 19th century, when there were many changes in social, social, economic, political and technological terms, there were important and radical changes in clothing styles. Although these changes seen in clothing fashion are generally emphasized with their silhouette characteristics, it should be taken into consideration that the variations in the sleeve forms are an important factor determining the trends of the period fashion. The aim of this study is to analyze the sleeve forms of the 19th century women's clothing. In this study, the related literature has been scanned and the visual documents have been grouped, tried to explain. The study is important in terms of contributing to the field by creating resources in cultural, terminological and artistic terms.

Keywords: Clothing, design, fashion, sleeve, 19th century

¹ Prof. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Moda Tasarımı Bölümü, kocaemine@gmail.com

² Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Moda Tasarım Bölümü Doktora Öğrencisi sumeyyaemiroglu@gmail.com

GİRİŞ

Hem birey hem de toplum açısından sosyal, kültürel ve psikolojik çok boyutlu bir olgu olan giyinme, kullanımda olduğu zaman diliminin özelliklerini yansıttığı için, bu alanlarda dönemsel analiz yapma olanağını da sağlamaktadır. Giyinme davranışının insanın varlığı ve gelişimiyle paralellik göstererek değişime uğradığı dikkate alındığında; toplumların örf, adet, gelenek, görenek ve inançlarından, yaşam koşullarına kadar pek çok faktörün giyim tarzlarını biçimlendirmesi, giysilere sembolik bir değer yüklemiş ve bir ifade biçimi olarak sosyal bir olguya dönüştürmüştür. Giysileri birer iletişim aracına dönüştüren bu semantik işlev, kişilerin ait olduğu toplum, yaşadığı dönem, ekonomik durum ve sosyal konumuna yönelik çok fazla bilgiyi yansıtabildiği gibi, dönem giysi modalarını oluşturan eğilimlerin nasıl ve nelerden etkilenecek yönlendirildiği hakkında da bilgiler sunabilmektedir.

Tarihi süreç içerisinde giysiler, kişisel, toplumsal, sosyal, sanatsal ve estetik değerler ile bütünleştirilerek her toplum için farklı özellikleri olacak biçimde çeşitlendirilmiştir (Koç ve Koca, 2016: 759). Kronolojik bir analiz yapıldığında, toplumları oluşturan bireylerin giyinme davranışlarında zaman içerisinde değişimler olduğu, estetik kaygılarla birlikte psikolojik veya simgesel tatmin duygusunun giyinmenin temel işlevinin önüne geçtiği bariz olarak görülebilmektedir.

Bu durum moda olgusu içerisinde yer alan ve modayı besleyen, günümüzde bireyler tarafından kolay ulaşılabilen kavramlardan biri olan trend kavramını gündeme getirmiştir. Giysi modası altında çeşitlilik ve hızlı bir değişim gösteren trend kavramı, şüphesiz ki modern topluluklarda yaşayan çoğu bireyi doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir (Koç vd., 2016: 2589).

Giysi ile özdeşleşen modanın giysi tercihlerinde önemli bir etken olduğu bilinmektedir. Modanın geçici ve dönemsel özelliğine rağmen kitleleri etkisi altına almasının nedeni, içinde yenilik barındırması ve sosyal olgu niteliğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü; yenilik, kişilerin güzel görünme, farklı olma, karşısındakini etkileme, güven gibi duysal isteklerini karşılarken, aynı zamanda kimlik, statü, belli bir gruba dahil olma, moda uyma gibi sosyal açıdan isteklerini de yerine getirmektedir (Koca vd.,2013:55). Kullanıcısının talep ve beklentilerini karşılayacak bir giysi bu işlevini; tasarım özelliklerinden kumaşa, dikim kalitesinden süslemesine kadar pek çok değişken özelliği üzerinde taşıyarak gerçekleştirilmektedir. Bu günkü anlamıyla moda kavramının olmadığı dönemlerde bile, giysilerin fiziksel formlarının yanı sıra yaka, kol, cep gibi parçalar ve süsleme detaylarındaki farklılıklar toplum ya da kişilere özgü olarak kabul edilmiş, bu özelliklerle toplumlar, dönemler, medeniyetler özdeşleşmiştir.

18. yüzyılın son yarısında İngiltere de Sanayi Devrimi ve Fransa da Fransız Devriminin beraberinde gelişen teknolojik gelişmeler 19. Yüzyıl boyunca birçok alanı etkilediği gibi, dönemin giyim anlayışını da etkilemiş, teknolojik ve sosyal gelişmelerin yanı sıra ülkeyi yöneten kişilerin tarzları, ortaya çıkan sanat akımları, düşünce farklılıkları da giysi modalarını yönlendirmiştir. 1837 - 1901 yılları arasında tahtta kalan Büyük Britanya Kraliçesi Victoria'nın beğenileri ve istekleri doğrultusunda modanın yönlendiği (Vassiliev, 2014; 30), özellikle yaş grubunun ikonu haline geldiği ve kraliçenin adıyla bir dönem modası olduğu bilinmektedir. Ayrıca, 19. yüzyılın büyük bir bölümünü kapsayan bu dönemde, İngiltere ve Fransa da yeniden canlanan gotik sanat anlayışından romantizme, art nouveau dan empresyonizme kadar pek çok sanat akımının da kadın giysi formundaki değişimlerde büyük etkisi olduğu görülebilmektedir.

Modanın kitleleri peşinden sürükleyen, yenilikçi ama geçici ve dönemsel olma özelliği estetik kaygıları bertaraf edecek şekilde farklılaşmayı zorunlu kılmış ve bunu giysilerin

tasarım özellikleri ile gerçekleştirmiştir. Bu bazen giysinin tümünde görülebilecek fiziksel bir değişim olabileceği gibi, bazen de sadece giysinin etek, yaka, cep, kol gibi parçalarında uygulanan farklılıklarla sağlanmıştır. Moda tarihi süreci incelendiğinde dönem modalarında bu örnekleri görmek mümkündür. Rönesans Dönemi'nin simgesi olan ruff yakalar, rococo dönemi denince akla gelen panierle abartılı şekilde kabartılmış etekler ve omuzdan itibaren kolu sıkıca sarıp dirsekten dantel ve kurdelaların adeta fıskırırcasına çıktığı “pagoda” kollar en güzel örneklerdendir. Bu süreç içinde özellikle farklı kol formları ile görselliği artırılarak, adeta kol formlarıyla özdeşleşmiş dönem giysi modalarının olduğu bilinmektedir.

Giysileri tamamlayan en önemli parçalardan biri olan kollar, giyen kişinin kolunu kapatacak şekilde, değişik model ve uzunluklara sahip giysiyi bölümü olarak tanımlanabilirler. Genel olarak takma kol, raglan kol ve japone kol olmak üzere üç gruba ayrılan kollar, formlarına göre kendi içerisinde de gruplara ayrılarak çeşitlenmektedir. Yeniyi ve estetiği arama çabaları sonucu süsleme öğelerinin giysilere kazandırdığı görsel etkinin kol formlarına da yansıdığı, çoğu zaman kol formlarının birer süsleme unsuruna dönüştüğü görülebilmektedir. Bu nedenle tarihsel süreçte giysi biçimlerini etkileyen tasarım unsurları arasında kol formlarının önemli bir yerinin olması çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur.

Toplumsal, sosyal, ekonomik, siyasi ve teknolojik anlamda birçok değişimin yaşandığı 19. yüzyılda giyim tarzlarında da önemli ve radikal değişimler olmuştur. Giysi modalarında görülen bu değişimler genellikle silüet özellikleri ile vurgulanmaya çalışılsa da, kol formlarında görülen çeşitliliklerin, dönem moda eğilimlerini belirleyen önemli bir faktör olduğunun dikkate alınması gerekmektedir.

Bu düşünceden hareketle yapılması planlanan bu çalışmada; giysi modalarında çok fazla ve keskin değişimlerin ortaya çıktığı dönem olan 19. yüzyılda kadın giysilerinin kol formu açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma, kültürel, terminolojik ve sanatsal açıdan kaynak oluşturarak alana katkı sağlaması açısından önem taşımaktadır.

1. YÖNTEM

19. yüzyıl kadın giysilerinin kol formu açısından incelenmesinin amaçlandığı çalışmada doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda veri toplama yöntemlerinden biri olan doküman incelemesinde, film, video, fotoğraf gibi görsel malzemeler bir araştırmanın temel veri toplama araçları olabileceği gibi gözlem ya da görüşme gibi diğer veri toplama yöntemleri ile birlikte de kullanılabilirler (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 189).

Metropolitan müzesinin resmi web sayfasında (www.metmuseum.org) yer alan, 1800 – 1900 yılları arasındaki yüzyıllık döneme ait 60 adet kadın giysi fotoğrafı kronolojik sıralamayla tablolar haline getirilmiş, görsellerin silüet formları belirlenerek, kol formları alanın gerektirdiği sistematikte incelenmiş ve biçimsel çizimleri yapılarak söz konusu süreç içerisinde giysi kolları form, süsleme ve detaylarındaki farklılıklar açısından açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın genel amacı doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere yanıt aranmıştır:

1. 19. Yüzyıl kadın giysilerinin silüet özellikleri nasıldır?
2. 19. Yüzyıl kadın giysilerinin kol formları nasıldır?
3. 19. Yüzyıl kadın giysilerinin değişiminde kol formlarının etkisi var mıdır?

Araştırma kapsamına alınan giysi görsellerinin belirlenmesinde; 10 yıllık periyotlarla incelenen zaman dilimlerinde ulaşılan giysi fotoğrafları arasından, literatür bilgileri doğrultusunda dönemin moda özelliklerini yansıtan 5er giysi seçilmiştir. Ayrıca yazılı

kaynaklarda yer alan bir görselle, her döneme ait giysi fotoğrafları desteklenerek, alt problemler doğrultusunda kol formları açıklanmıştır.

2. BULGULAR VE YORUM

18. yüzyıl sonu, 19.yüzyıl başında İngiltere’de oluşan ve sonraki yıllarda tüm batıyı etkileyen sanayi devrimi bir çağın kapanmasına neden olurken, Fransa’da meydana gelen Fransız devriminin de sınıf farklılıklarının keskin çizgilerden daha yumuşak hatlara indirgenmesine neden olduğu bilinmektedir. Söz konusu yıllarda giysilerde dâhil olmak üzere ürünlerin birçok aşamadan geçerek oldukça zahmetli üretildiği, ancak bunlara karşılık icat edilen makinelerin imkânları geliştirdiği gibi bolluğun, refahın ve çeşitliliğin de önünü açtığı bilinmektedir. Giysilerde çeşitliliği sağlayan kumaş, renk, form süsleme gibi etkenlerin yarattığı dönem modalarını oluşturan detaylar, makineleşmenin beraberinde getirdiği teknoloji ürününü bir zenginlik olarak nitelendirilse de, Fransız devrimi ile yaratılan eşitlik ve özgürlük akımının, sosyal tabakalaşmanın bir aracı olarak görülen giyim zihniyetinin katı kurallarından çıkılmasına yol açarak, giysilerdeki çeşitliliği ve dönem modalarını oluşturduğu gözden kaçırılmamalıdır.

1800’lü yıllar, yaşamın her alanında etkili olmaya başlayan modernite anlayışının yaygınlaşması ile tarihi süreçte önemli bir yere sahiptir. Modanın en önemli uygulayıcılarından biri olan kadınların sosyal yaşama katılma oranlarının artması, feminist düşünce tarzının yaygınlaşması, yeni sanat akımlarının doğması gibi faktörler giyim anlayışının da değişmesine yol açmıştır. Bu nedenle, moda açısından giysilerdeki geçmiş dönemlerin hacimsel ağırlığı, rokoko döneminin abartılı süslemeleri ve renklerinin reddedildiği, neoklasik ve romantik akımının yanı sıra Empresyonizm, Art Nouveau, fovizm gibi diğer sanat akımlarının da giysi silüetlerini şekillendirmeye başladığı yüzyıl olarak anılmaktadır.

1738’ de Antik Roma harabelerinde yapılan kazılar, antikiteye duyulan bir hayranlık üzerine temellenen bir “neoklasisizm” stiline ortaya çıkmasına zemin hazırlamış, Jean-Jacques Rousseau’ nun “Doğaya Dönüş” konseptinden ilham alarak, Antik Yunan ve Roma’ ya karşı başlayan bu ilgi, 18.y.y.’ın ikinci yarısından 19.y.y. başlarına kadar Avrupalıların sanatına ve genel yaşam tarzına egemen olmuştur (Gerçek, 2006:19). İlgili literatür incelendiğinde, yüzyılın başında “modanın geçmişe başkaldırısı”, “modanın demokratikleşme çabası”, “kadının özgürleşmesi” gibi tanımlamalarla bahsedilen bu dönemin giysilerinin, klasik Yunan ve antik Roma’dan esinlenmiş minimal süslemeleri, sadeliği ve renk paletiyle önceki dönemden farklılık gösterdiği belirtilmektedir. Yüzyılın başlangıcında, Yunan heykellerindeki gibi bel çizgisi göğüs altına kadar çıkan, korsesiz ve kabarık olmayan uzun etek formuyla “ampir” giysi silüeti modası başlamış, uzun süre hakimiyetini sürdüren bu stil, zamanla yerini gerçek bel çizgisine bırakmıştır. Ancak yüzyılın ortalarında giyim modasındaki abartılı yükselişin de kaçınılmaz olduğu, ikinci yarısında ise toplumun belli kesimlerindeki serbest zaman aktivitelerinin ve sporun gündemde olmasının bir sonucu olarak kadın giyiminde daha hafif ve kolay giyilebilir giysi silüetlerinin ortaya çıktığı görülebilmektedir. Bütün bunların yanında 19. yüzyıl kadın giysi modalarındaki değişimlerde kol formlarının farklılık yaratan önemli bir unsur olduğu Tablo 1, 2, 3 ve 4 te kronolojik olarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Tablo 1: 1800 – 1830 Yılları Arasında Kadın Giysileri ve Kol Formları					
1800-1810					
					
					
1810-1820					
					
					
1820-1830					
					
					

Tablo 1 incelendiğinde, 1800’lü yılların ilk 30 yılında tüm giysilerde tek parça, uzun, ampir giysi silüetinin hâkim olduğu, kumaş, süsleme, yaka ve özellikle kol özellikleriyle giysilerin farklılaştırıldığı görülmektedir. Göğsün hemen altından başlayacak şekilde yükselen bel hattı özelliği ile bilinen ampir kesimli silüetlerin, 1820’li yıllarda bel hattı yerinde olan giysilere doğru değişim gösterdiği söylenebilir. Pastel, koyu ve mat renklerin yoğunlukla kullanıldığı ampir kesim giysilerin tümünde beden üzerinde şekillendirilmiş oyuntulu yaka formlarının (kare, U ve V yaka) kullanılmış olması nedeniyle, ampir silüet formu dönem kadın modasının karakteristik özelliği olarak yorumlanmaktadır. Baggaley ve arkadaşları (2014; 170), giysilerin renginde ve süslemede soluk renkler kullanıldığını, ama 1809’lu yıllardan sonra daha canlı renklerin tercih edildiğini belirtmeleri Tablo 1’deki dönem görsellerini ve yorumlarını desteklemektedir.

1780-1820 yılları arasındaki neoklasik moda akımları daha çok kombinezon elbise ile özdeşleşmiştir. Ağır korseler olmadan, göğüs için bazı desteklerle beraber giyilen elbiseler, kadın formunu özgürleştiren ve süt beyaz yuvarlak hatlı göğüs bölgesini sergileyen formuyla, özellikle devrimden sonra kadın modasına hakim konuma gelmiştir (Fogg,2014:120-121). İlk olarak Fransa’da popüler olan “Robe en chemise” denilen bu kombinezon elbiselerin, daha sonra İngiltere ve tüm Avrupa’ya yayılarak uzun dönem kadın modasının vazgeçilmez silüetini oluşturduğu Tablo 1’deki sonuçlarda görülebilmektedir.

Tablo 1’deki görseller kol formları açısından incelendiğinde; 30 yıllık periyottaki giysilerin genellikle uzun, takma ve düz kollu olduğu ve kol üzerinde ilave parçalar, büzgüler ve farklı tekniklerle oluşturulmuş kumaş boğumları ile yapılan süsleme detaylarıyla giysilere model özellikleri kazandırıldığı görülmektedir.

1800-1810 yılları arasındaki giysilerin düz, dar takma kol formuna sahip oldukları, kol ağzı büzgülü (1) ve manşetli (2) olanların yanı sıra düz (2,4,5) veya harçlar ile süslandıkları (6) de görülmektedir. Omuz başında büzgüleri yoğun olacak şekilde takılan kol ağzının büzgü ile toplandığı ve kol boyunun eli kapatacak kadar oldukça uzun olduğu çizim 1’ de açıkça gözlenebilmektedir. Kısa kol hizasında oluşturulmuş kesiklerde kullanılan büzgülerle (3,4) kola karpuz kol görünümü kazandırılmıştır. Çizim 6’daki kısa kol görünümü kesiğin büzgü yerine yaprak şeklinde kumaş dilimleriyle süslenmesi dikkat çekici bir özelliktir. Kol üst kısmı büzülerek oluşturulan üst kısmı karpuz kol görünümü uzun kol formu, sonraki dönemlerde yaygın kullanılan bir kol modelinin habercisi olarak yorumlanmaktadır. Çünkü, bu kol formunun farklı uygulamalarının 1820’li yıllar dahil olmak üzere, uzun yıllar kadın modasını yönlendiren trendler arasında olduğu ve bu özelliği nedeniyle makro trend olarak adlandırılabilceğini söylemek mümkündür.

1810-1830 yılları arasındaki giysi görselleri incelendiğinde; iki kol dışında, üst kısımları büzgülerle kabartılarak, farklı biçimlerde karpuz kol görünümü verilmiş uzun ve dar kolların, dönem giysilerinin en önemli ve model belirleyici özelliği olduğunu söylemek mümkündür. Kolun tüm yüzeyini veya yarısını kaplayacak şekilde tekrarlanarak oluşturulan kumaş boğumları da, 18. yüzyılın sonlarından 1800’lerin ilk yıllarına aktarılmış olan, döneme özgü önemli bir kol formu özelliği olarak görülmektedir.

Tablo 2. 1830 – 1860 Yılları Arasında Kadın Giysileri ve Kol Formları

1830-1840					
					
					
1	2	3	4	5	6
1840-1850					
					
					
1	2	3	4	5	6
1850-1860					
					
					
1	2	3	4	5	6

Tablo 2 incelendiğinde; giysi silüetlerinde ve kollarındaki köklü değişim dikkati çekmekle birlikte, giysilerin kumaş renklerindeki canlılık ve parlaklıkta fark edilmektedir. Önceki 30 yıla damgasını vuran, korsesiz giyilen, ampir kesim, düz silüet formunun yerini, bol büzgülü ve kırmalı, bel hattını sıkıca saran kosajlı kabarık etekleri ve kıvrımlardan oluşan kabarık kollarıyla A silüet formunda görkemli giysiler almıştır. Desenli ve düz renk kumaşların kullanıldığı giysiler, yeşil, kahverengi ve hardal sarısı gibi renklerden oluşmaktadır. Bu dönem giysilerinin üçgen görünümlü korsajında, etek ve kollarındaki fırfır, büzgü, fiyonk gibi kıvrımların yoğun olduğu süslemelerinde, romantik hareketin etkileri belirgin olarak görülmektedir.

Altına giyilen jüponun katmanları ile kabarık görünen çan biçimli eteklerin 1840'lı yıllardan sonra giderek genişlediği, 1850'li yıllarda ise sıkı korselerle birlikte krinolinlerin dönemin kadın silüetlerinin vazgeçilmez unsurları olduğu görülebilmektedir. Bu süreçte kraliçe Victoria'nın (1837-1901) modayı yönlendiren giyim tarzının etkisinin önemli olduğunu, Viktoryen dönemi olarak adlandırılan bu dönemin oluşturduğu kadın silüetleri ile hatırlandığını da vurgulamak gerekmektedir. Ayrıca 30 yıllık periyotta kadın giysi modasındaki bol kumaş tüketimi ise dönem Avrupa'sında refah yılları olduğunu düşündürmektedir.

Geçmişe dönük giysi araştırmalarında özellikle giysilerin karakteristik özellikleri ve giysilerde meydana gelen değişimlerin belirlenmesinde çizim, tablo veya fotoğraf gibi görsel materyaller önemli kanıtlar oluşturmaktadır (Koç ve Pamuk, 2018). Modanın şekillendirdiği kadın silüetini yine moda açısından yorumlayabilmek için, zaman dilimi, toplum yapısı ve toplumun yaşadığı değişimin çok iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Aynı şekilde, giysilerde kullanılan kumaş türü, kumaş miktarı, süsleme ve aksesuarların malzeme ve teknik olarak niteliği gibi pek çok özellik de kişinin ve toplumun sosyal yapısı hakkında, üzerinde yorum yapılabilecek ipuçları sunabilmektedir. Bu nedenle, devrimin yarattığı sade, yalın ve rahat giyim modasına adeta bir başkaldırı gibi, korse ile şekillendirilmiş ince beli, kumaş kıvrımları ve içine giyilen desteklerle kabartılmış evaze etekleri, kabarık kolları ve canlı renkleriyle görkemli giysilere geri dönüşün refah dönemini yansıttığını söylemek mümkündür. Ayrıca, dikiş makinesinin icadı ve ardından geliştirilen özel makinelere, tekstil alanındaki yeni baskı teknikleri, kalıp, dikim ve moda ile ilgili yayınların yaygınlaşması ile modanın etki gücünün arttığını da göz ardı etmemek gerekir.

Tablo 2 kol formları açısından incelendiğinde; önceki dönemlere göre görsel olarak büyük değişimin olduğu gözlenebilmektedir. 1820'li yılların sonlarına doğru görülmeye başlayan uzun kolların üst kısımlarındaki kabarık görünüm, 1830'lu yıllarda kol ucunda, ortasında ve kolun bütününde görülmeye başlanmıştır. Omuz dirsek arası oldukça bol ve balon gibi kabarık olan, dirsekten bileğe kadar ise kolu sıkıca saran "koyun budu" kollar, bu dönemde korsajıyla bedeni sıkıca saran evaze eteklerin beli daha ince göstermesine de yardımcı olmuştur. 1830'lu yıllara ait 2, 5 ve 6 numaralı giysi görsellerinde koyun budu kol formu ve bu kol formundan esinlenilmiş farklı kol uygulamaları açıkça görülmektedir. Ampir kesimli giysilerin de bir parçası olan bu kolları Fogg (2014;131) "maria" stil kollar olarak adlandırmış, omuzlar kol üzerine indiği ve hareket etmeyi zorlaştırdığı için hiç kullanışlı olmayan bu kol formunu, koyun budu kolun ilk versiyonu olarak tanımlamıştır.

1840'li yılların giysilerinde kollardaki kabarık form azalırken eteklerin genişlediği, bu durumun 1850'li yıllarda da devam ettiği, hatta bu yıllarda kabarık kol formunun hiç kullanılmadığı Tablo 2'de görülmektedir. 1840'li yılların kol formlarında 1,3 ve 6 görselinin dışında kabarık kol uygulamasının olmaması, bu dönemde kol üstlerinde kumaş katları ve süslemelerle pili görüntüsü oluşturulmuş dar uzun kollara geçiş olduğu izlenimini

vermektedir. İlgili literatür incelendiğinde bu yorumu güçlendirecek bilgiler mevcuttur. Fogg, (2014:131-147)1840'larda Fransa ve İngiltere de egemen olan gotik canlanışın, Viktoryen dönemi üzerinde etkisi olduğunu belirterek, düşük omuzların, kolun üzerine oturtulan ve kol ucuna doğru genişleyen uzun ve dar kesimli kolların ağır kumaşlarla vurgulanmasıyla oluşan dökümlü silüetlere dikkat çekmektedir. Ayrıca, elbiselerin üst kısmında büstiyer korse tarzı bel görüntüsüne ulaşılmak için korseler balina kemiği ile güçlendirilirken, kolların uzun, düz ama sıkıca kolu saran bir form aldığını belirtmiştir. Bu kol formlarının 1850'li yıllarda daha yaygın olarak kullanıldığı ve dönemin moda kadın silüetlerinin önemli özelliği oldukları Tablo 2'de açıkça görülebilmektedir.

1850'li yıllara ait görseller incelendiğinde; bele sıkıca oturmuş oldukça geniş ve hacimli uzun etekler ve bileğe doğru genişleyerek açılan kat kat görünümlü kollar ve boynu çevreleyen yaka özellikleri dikkat çekmekle birlikte, A silüet formunun devam ettiği görülmektedir. 1 numaralı görsel dışında, döneme ait görsellerin kol uçları geniş ve kenarları saçak ve harçlarla süslenerek serbest bırakılmıştır. Genellikle düşük omuz hattı üzerine büzgüsüz şekilde takılan kol dirseğe ve kol ağzına doğru evaze olarak açılarak genişlemektedir. Kol genişlikleri bazı formlarda kıvrımlar oluşturacak (2 ve 5) kadar açılırken, bazılarında koni görünümündedir. Kol formlarının en önemli özelliği olan katlı görünüm, üzeri harçlarla süslenmiş kesik hatlarla (4) veya üst üste yerleştirilmiş kumaş katlarıyla (1,5) sağlanmıştır. Genişleyen kol ucuna fırfır gibi iki kat takılmış (3) veya kol takım yerindeki derin kırmalarla kol ağzı geniş bırakılmış kollar da (6) dönem kol formları arasında görülebilmektedir. İki kattan oluşan 1 numaralı görselin kısa takma kolunun içinden dantellerle süslenmiş beyaz pamuklu kumaştan iç kolunun görünmesi döneme özgü bir kol özelliğidir.

Tablo 3. 1860 – 1890 Yılları Arasında Kadın Giysileri ve Kol Formları

1860-1870					
					
					
1	2	3	4	5	6
1870-1880					
					
					
1	2	3	4	5	6
1880-1890					
					
					
1	2	3	4	5	6

Tablo 3 incelendiğinde; kronolinle kabartılmış eteklerin zirvede olduğu dönem olarak moda tarihinde yerini almış olan 1860'lı yılların bu özelliği açıkça görülebilmektedir.

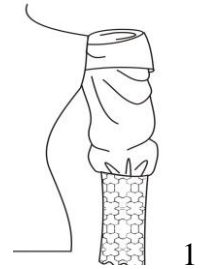
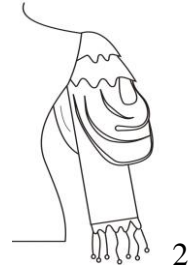
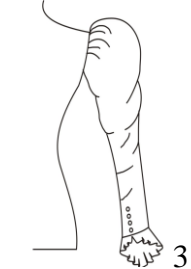

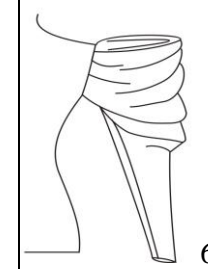
Kronolinle çevresi genişletilmiş etekler 1870'li yılların sonlarına doğru yerini daha düz formda eteklere bırakmıştır. Ancak bu kez giysi arkaya doğru genişlemiş, önden arkaya doğru eteklerin üzerine yerleştirilen parçalarla veya drapelerle kalça üzerinde oluşturulan kumaş katları, yerde sürünen kuyuklarla bütünleşmiştir. Bu görüntüyü desteklemek için kronolinin yerini öne düz ve arkası yastıkla beslenmiş çemberli kafesler almıştır. Bu dönemde kronolinlerle bütünleşmiş kalça yastıkları yaygın olarak kullanılmıştır. Görseller incelendiğinde, giysilerde kullanılan kumaşlarda koyu renklerden daha çok krem tonlarının ağırlıklı olduğu söylenebilir.

1880'li yılların başında korseler geri dönmüştür ve yeni tarlatanlar, önceden kullanılan tarlatanlara kıyasla omurgaya daha az ısı veren, tel örgülü ve daha sağlıklıdır. Aynı zamanda, bir eksen üzerinde çalışan metal bantlar düzenlemesi olan 'Langtry' adı verilen tarlatanlar da bulunmaktadır. Bu tarlatanlar, oturulduğu zaman yukarı kalkabilmekte ve giyen kişi ayağını kaldırdığı zaman otomatik olarak geri yaylanabilmektedir. Bu, moda tarihinin en önemli icatlarından birisi olmasına rağmen 1880'lerin sonunda kadın giyiminden kaybolmuştur. Etekler, uzun ve çan biçimini almıştır (Laver, 2002; 196). Söz konusu yıllarda giysilerin iki parça olması önemli bir farklılık olarak yorumlanmaktadır.

1860-1890 yılları arasında, geçmiş dönemlerde görülen kolların yanı sıra farklı ve çok çeşitli kol formlarının olduğu Tablo 3'te görülmektedir. 1860'lı yıllarda koyun budu kol ve kolun üzerinde farklı boğumlardan oluşan kol formlarının yanı sıra önceki dönemde görülen bileğe doğru genişleyen kollar da görülmektedir. Giysilerde olduğu gibi kolların üzerindeki süslemeler ve ilave detaylar dikkat çekici bulunmaktadır. 2. görseldeki 5 boğumdan oluşan kolun boğumların aralarına farklı bir renkle süsleme yapılması, 4. görselde katların kenarlarının farklı renkte dantel şeritlerle süslenmesi farklılık yaratan süslemelerdir.

1870'li yıllarda kabarık kol formunun yerini üzeri farklı detaylarla süslenmiş düz dar kolun aldığı görülmektedir. Kol uçlarında farklı şekillerdeki kol kapakları ve dar kol uçlarından görünen dantel fırırlar farklılık yaratan detayları oluşturmaktadır. İlk defa bu dönemde karşılaşılan dirsek ile bilek arasındaki truvakar kol boyu önemli bir değişim olarak yorumlanmaktadır. 19. Yüzyıl giysilerinin kol formları nasıl olursa olsun, tıpkı etek boyları gibi boylarının uzun olduğu, kısa kol görünümlü olan giysilerin içine iç kol dikildiği veya içine giyilen uzun kollu giysinin kollarının görüldüğü bilinmektedir. 1880'li yıllarda da farklı kol kapağı detayları ile düz dar kol formunun giysilerde hâkimiyetini sürdürdüğü, ancak truvakar kol boyunun uzun kola dönüştüğü Tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 4. 1890 – 1900 Yılları Arasında Kadın Giysileri ve Kol Formları

1891 – 1900					
					
					

Tablo 4’te bele oturan düz ve evaze açılan etek formuna sahip giysi silüetlerinin kadın modasında devamlılığının olduğu görülmekle birlikte, koyun budu kol formunun uzun bir aradan sonra yeniden gündemde olduğu gözlenmektedir. Giysiler, üst beden ve etek, iç ve dış elbise olmak üzere iki farklı formdan oluşmaktadır. Elbiselerin yakalarının boyuna kadar çıktığı ve göğüs hattı üzerinde dantel, kurdele, saydam kumaşlar ile süslandıkları, önceki yıllara göre kuyrukların azaldığı görülmektedir. Görsellerdeki sıkı üst beden görüntüsü korse kullanımının devam ettiğini göstermektedir. Genellikle krem rengi ve tonlarının hakim olduğu kendinden desenli kumaşların kullanıldığı giysilerde, giysi parçaları lacivert, siyah gibi koyu renklerle kombine edilmiştir.

Yoğun büzgü ve drapelerle göz dolduran kolların, dantel, fıfır ve içine konan votka ve yastık gibi desteklerle 100 yüzyıllık dönemin en abartılı görünümüne kavuştuğu ve görsellikte giysilerin silüetlerinin önüne geçtiğini söylemek mümkündür. Rouse’un (1989: 109-116), yüzyılın sonuna doğru kadınlara, erkeklere olmadığı şekilde, süslü cins, modanın geçici heveslerine ve aşırılıklarına yem olarak bakılmaya başlandığını belirterek, kadının görevi, eşinin zenginliğini ve statüsünü sergileyebileceği gibi moda uygun giyinip kuşanmak olduğunu vurgulaması ve bir kadının giyimindeki abartının derecesi onun medeni halinin de bir göstergesidir tespiti, dönemin abartılı giysilerinin nedenini açıklayacak nitelikte olduğu düşünülmektedir.

SONUÇ

19. yüzyıl kadın giysilerinin kol formlarının tasarımsal açıdan çözümlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, söz konusu döneme ait kadın giysileri kronolojik olarak on yıllık periyotlarla ele alınmış, silüet formları açıklanarak dönemlere özgü kol formları belirlenmeye çalışılmış ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

► 1800 – 1810 yılları arasında kadın giysilerinin, bel hattının göğüs altına taşındığı ampir kesim düz silüet formunda, düz, dar takma kol formuna sahip oldukları, kol ağzı büzgülü ve manşetli olan kolların da olduğu,

- 1820’li yılların ortalarında, yaklaşık bir çeyrek asırdır göğüs altına kadar çıkmış olan bel çizgisinin normal hattına döndüğü, korsenin tekrar kadın giyiminin vazgeçilmez bir parçası haline geldiği, üst kısımları büzgülerle kabartılarak, üst kısmı karpuz kol görünümü verilmiş uzun ve dar kolların, dönem giysilerinin en önemli ve model belirleyici özelliği olduğu,
- 1830’lu yıllarda önceki dönemin silüet ve kol formunun devam ettiği, kolun tüm yüzeyini veya yarısını kaplayacak şekilde tekrarlanarak oluşturulan kumaş boğumlarının kolları şekillendirdiği ve koyun budu kolların kullanıldığı,
- 1840’lı yıllarda düz silüetin yerini bel hattını sıkıca saran kosajlı kabarık etekleri ve kıvrımlardan oluşan kabarık kollarıyla A silüet formunda görkemli giysilerin aldığı, kabarık kolların yerini kol üstlerinde kumaş katları ve süslemelerle pili görüntüsü oluşturulmuş dar uzun kolların aldığı ve 1850’li yıllarda da devam ettiği,
- 1860’lı yıllarda en geniş kronolinli kabarık eteklerin kullanıldığı, koyun budu kol ve kolun üzerinde farklı boğumlardan oluşan kol formlarının yanı sıra önceki dönemde görülen bileğe doğru genişleyen kolların da görüldüğü,
- 1870’li yıllarda kabarık kol formunun yerini üzeri farklı detaylarla ve kol kapaklarıyla süslenmiş düz dar kolun aldığı ve dirsek ile bilek arasındaki truvakar kol boyunun görüldüğü,
- 1880’li yıllarda da farklı kol kapağı detayları ile düz dar kol formunun giysilerde hakimiyetini sürdürdüğü, ancak truvakar kol boyunun uzun kola dönüştüğü,
- 1890’lı yıllarda bele oturan düz ve evaze açılan etek formuna sahip giysi silüetlerinin kadın modasında devam ettiği ve koyun budu kol formunun uzun bir aradan sonra yeniden gündemde olduğu,
- 19. Yüzyıla ait tüm giysilerin dönem dönem silüet ve kol formları değişikliklere uğramasına rağmen, etek boylarının her dönem uzun olduğu, kolların ise çok kısa bir dönem dışında (1870’li yıllarda truvakar kol) her dönem uzun boyda oldukları belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

Baggaley, A., Fischel, A., Gersh, C., Khurana, A., Sturgeon, A., O’Hara, S., (2013). *The Definitive History of Costume and Style*. New York: DK Publishing.

Fogg, M. (2014). *Modanın Tüm Öyküsü* (çev. E. Gözgülü). İstanbul: Hayalperest Yayınevi.

Gerçek, M. (2006), Fransız Devrimi’nden İtibaren, Sanayi Devrimi, I. ve II. Dünya Savaşları ve Sovyet Devrimi’nin Avrupa Kadın Giyimi Üzerindeki Etkileri. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Koç, Fatma, Koca,E., (2016) “Halk Giyim Kuşamının Yok Olmasına İlişkin Nedenler Ve Koruma Altına Alınması Gerekliliğinin 5n1k Yöntemi İle Analizi”, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,Volume 11/2, Winter 2016, p.755-778

Koç, F., Saatçioğlu K., Çelik R., Nadasbaş S. E. (2016). “Moda Tüketicilerinin Giysi Seçiminde Trendleri (Eğilim) Kullanma Durumları ve Giysi Stilllerinin Belirlenmesine İlişkin Davranış Analizi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9 Sayı: 43, s.2588-2600.

Koca E., Vural T., Koç F., (2013), An Evaluation Of Consumer Tendencies Towards Hedonistic Shopping For Clothes, EJRE-European Journal of Research on Education, Special Issue: Human Resource Management,pp. 54-64

Koç, F.,Pamuk B. (2018), “Görsel Belgeler Üzerinden Giysi Analizleri İçin Yöntem Geliştirme”, OPUS -Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal of Society Researches, Yıl: 8,Cilt:9, Sayı :16,S.4-4

Laver, J., (2002). *Costume and Fashion*. London: Thames and Hudson Press.

Metropolitan Museum of Art, <https://www.metmuseum.org/>, Erişim Tarihi:15.1. 2018

Pamuk, B., (2002). *Temel Kalıp ve Dikim Uygulama Teknikleri*. İstanbul: Ya-Pa Yayınevi.

Rouse, E., (1989). *Understanding Fashion*. London: Blackwell Science.

Şimşek, H. ve Yıldırım, A., (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Vassıliev, A., (2004). *Modada Oryantalizm, Oryantalizmin 1001 Yüzü*. İstanbul, Türkiye.